

ZPRAVODAJ 1998/4

Španělská synagoga znovu otevřena

V druhé polovině listopadu 1998, v roce 130. výročí svého založení, byla otevřena Španělská synagoga. Po téměř dvaceti letech, kdy byla uzavřena, tak má veřejnost opět možnost prohlédnout si další z významných synagogálních staveb v hlavním městě Praze. Současně s otevřením synagogy proběhla vernisáž druhé části historické expozice o dějinách Židů v Čechách a na Moravě. Vernisáž zahájila budapeštská sopranistka Dagmar Wanke-Szendrey, která přednesla tradiční jidiš a sefardské písně. Její vystoupení doprovázel prof. Michal Novenko na varhany, které se v synagoze znovu rozezněly po mnohaleté odmlce.

Úvodní slovo pronesl ředitel Židovského muzea v Praze dr. Leo Pavlát a přítomné poté oslovil první náměstek ministra kultury Ing. Zdeněk Novák. Slavnostním charakterem vernisáže zvýraznil koncert z díla současného amerického hudebního skladatele Heydena Waynea. Světovou premiéru zde měla jeho skladba The Rosenberger Variations, kterou předneslo Wallingerovo kvarteto z České republiky.

K úspěšné generální opravě Španělské synagogy a instalaci historické expozice významně přispělo několik českých institucí, kterým chce Židovské muzeum touto cestou poděkovat. Na opravu střechy a fasády stavby poskytly finanční pomoc Magistrát hl. města Prahy, Komerční banka a společnost Transgas a.s. Magistrát hl. města Prahy navíc finančně podpořil restaurování interiéru synagogy a projekt historické expozice.

Z historie stavby

Španělská synagoga stojí v Dušní ulici, v oblasti, kde se dříve rozkládalo jádro pražského Židovského Města, a nejstarší sídliště Židů východního, byzantského ritu. Jeho duchovním centrem byla Stará škola, modlitebna pocházející přibližně z 11. nebo 12. století, která byla zbořena v 19. století a na jejím místě byla vybudována Španělská synagoga. Nynější stavba tvoří součást Pražské památkové rezervace, která je jako celek zapsána do seznamu světových kulturních památek UNESCO.

Španělská synagoga byla postavena v roce 1868 podle návrhů architektů Vojtěcha Ignáce Ullmana (stavba) a Josefa Niklase (interiér) v novorenesančním slohu s použitím maurských prvků. Vnitřní výzdoba synagogy byla provedena v letech 1882–93 podle návrhů architektů A. Bauma a B. Münzbergera. Výzdobu tvoří nízká štuková arabeska stylizovaných bohatě zlacených a polychromovaných orientálních motivů. Obdobné prvky byly uplatněny v řezbářské výzdobě dveří, varhan, zábradlí galerie a obložení stěn v přízemí. Okna byla zasklena v letech 1882–83 barevnými vitrážemi.

Od svého založení do nacistické okupace synagoga sloužila náboženskému účelu. Za druhé světové války byla uzavřena a od roku 1942 se přeměnila ve skladiště předmětů, které nacisté konfiskovali českým Židům. Po válce byla původní náboženská funkce Španělské synagogy obnovena, ale jenom do roku 1948. V 50. letech, v době komunistické diktatury, přešly sbírky Židovského muzea a jeho historické budovy, včetně Španělské synagogy, do vlastnictví státu. Synagoga byla nejprve využívána jako depozitář textilu a v letech 1960–1979 zde byla instalována expozice synagogálních textilií. Poté byla budova

kvůli špatnému technickému stavu uzavřena, ale k potřebnému stavebnímu zásahu však nedošlo. Španělská synagoga dále chátrala až do vytvoření Židovského muzea v Praze v říjnu 1994, které její generální opravu zařadilo mezi své stěžejní projekty.

Oprava Španělské synagogy

Ještě před vlastní generální opravou Židovské muzeum nechalo opravit střechu, která se nacházela v havarijním stavu, a stavba byla nově omítnuta. K celkové opravě muzeum přistoupilo koncem roku 1997 a ukončilo ji v červnu 1998. Stavební práce byly velmi rozsáhlé. Muzeum dalo nejprve provést archeologický průzkum. V jeho průběhu byly odhaleny zbytky středověkého zdiva, ale žádný významnější nález nepřinesl. Následovaly četné stavební práce, zahrnující například kompletní restaurování a konzervování původní podlahy, instalování topného systému, opravu elektrické sítě, výmalbu všech prostor, či instalování speciálního výtahu pro tělesně postižené návštěvníky, bezpečnostního a požárního zařízení. Zvláště restaurátorské práce byly náročné. Restaurována a obnovena byla historicky cenná, velmi efektní malba, která v přízemí a galerii pokrývá celý vnitřní prostor hlavní lodě. Souběžně s tím bylo provedeno zlacení stěn a stropů a polychromie stropů. Stejně pečlivě se restaurátoři věnovali oknům a vitrážím, které musely vyjmout a restaurovat ve speciální dílně, a rovněž veškerým dřevěným prvkům: dveřím, obložení podél stěn a zábradlí v přízemí a na galerii. Restaurátorský zásah dal též vyniknout kamenné schránce na Tóru (áronu) a varhanům. Na snímku lze vidět rekonstruované kandelábry a opravené svícny. Již z tohoto stručného výčtu je patrné, jak náročné byly veškeré zásahy po stránce odborné, organizační, časové i finanční stránce. Po znovuotevření se Španělská synagoga využívá především jako expoziční sál. Skvělé varhany z konce 19. století, jejichž kvalitu hudební odborníci vysoce oceňují, a současně velmi dobrá akustika umožní pořádat v synagoze koncerty pro přibližně 140 posluchačů. Kromě hlavní lodi a galerie Španělské synagogy byla zároveň opravena a restaurována Zimní synagoga, která je určena pro dočasné výstavy.

Nová expozice

Expozice Historie Židů v Čechách a na Moravě od emancipace do současnosti, která byla instalována ve Španělské synagoze, ilustruje emancipaci Židů v Čechách a na Moravě a začleňování židovského obyvatelstva do hospodářského, politického a kulturního života společnosti od 18. do 20. století. V přízemí se návštěvníci seznámí s historií Staré školy, modlitebny, která stála na místě dnešní stavby, a Španělské synagogy. Následuje období osvícenství a emancipace (1780–1867), kde jsou mj. dokumentovány profesní uplatnění Židů, jejich usidlování v Čechách a na Moravě, reformy císaře Josefa II. Zdůrazněn je revoluční rok 1848 a dovršení emancipačního procesu v roce 1867. Na dílčích tématech jako je osvícenství, Wissenschaft des Judentums (vědecké studium judaismu), školství a konzervativní a reformovaný proud v judaismu, lze v rámci tohoto historického úseku sledovat vývoj židovské kultury a vzdělání. O vývoji za Rakousko-uherské monarchie (1867–1918) vypovídají exponáty vztahující se k

tématům české a německé asimilace, sionistickému hnutí, podílu Židů na hospodářském a politickém životě a antisemitismu v 19. století.

Na galerii synagogy se návštěvníci seznámí s historickým vývojem židovského obyvatelstva od vzniku samostatného Československa do roku 1938, konkrétně s postavením Židů v oblasti politiky, hospodářství a kultury do okupace Čech a Moravy. Poukazy na židovské osobnosti divadla, výtvarného umění, hudby a literatury ukazují na význam židovské komunity v tomto období. Další oddíly expozice jsou věnovány židovským památkám v Čechách a na Moravě, pražskému ghettu, asanaci pražského Židovského města na přelomu 19. a 20. století a historii Židovského muzea. Toto téma se vnitřně člení na období vzniku Židovského muzea v roce 1906 a jeho působení do německé okupace, existence Ústředního židovského muzea za druhé světové války (1942–1945), Státního židovského muzea (1950–1994) a současného Židovského muzea v Praze (od října 1994).

Na historii Židů v předválečném Československu navazuje oddíl o osudu židovského obyvatelstva v Protektorátu Čechy a Morava (1939–1945).

Mnichovská smlouva, norimberské zákony, příprava deportací, konfiskace židovského majetku, ghetto v Terezíně, transporty na východ, osvobození tvoří hlavní témata, která jsou v expozici výmluvně představena. Její závěrečný historický úsek zachycuje poválečné období od r. 1945 do současnosti.

Vystavené dokumenty a předměty přibližují návrat deportovaných Židů do vlasti a obnovu činnosti židovských náboženských obcí, stejně jako odchod Židů do emigrace, kulturní činnost a osobnosti židovských náboženských obcí.

Kurátorem výstavy je prom. hist. Vlastimila Hamáčková.

Vernisáž dočasné výstavy v Zimní synagoze

Vedle hlavních prostor synagogy měla ve stejný den svou premiéru také zimní synagoga, kde byla otevřena krátkodobá výstava o opravě a restaurování Španělské synagogy. Soubor fotografií dokumentuje celý průběh stavebních prací a restaurování interiéru synagogy. Kurátorem výstavy je dr. Arno Pařík.

Prodejna upomínkových předmětů

Po ukončení prohlídky Španělské synagogy se mohou návštěvníci zastavit v malé prodejně, která byla vybudována ve vstupní hale. Židovské muzeum pronajalo tyto prostory české společnosti Relax-group. Prodejna nabízí nejen klasické upomínkové předměty s židovskou tematikou, ale také vstupenky na kulturní akce v Praze, lístky na hromadnou dopravu, telefonní karty i stravenky do košer restaurace Shalom a Massada. Turisté zde získají základní informace o Židovském muzeu v Praze a programech jeho Vzdělávacího a kulturního centra. Prostřednictvím prodejny si konečně návštěvníci mohou zajistit i ubytování v Praze.